

„Csak hit van és cselekvés”¹

Értékőrzés, értékteremtés a Bükki Hegyháton

Van Borsod-Abaúj-Zemplén megyében egy alig több mint 700 lelkes település, ahol az elmúlt négy évben több kötetet jelentetett meg a helyi Önkormányzat. Az önként vállalt kiadói tevékenység semmiképpen sem nevezhető öncélúnak, sokkal inkább a címben jelzett elköteleződés indokolta azt a nemcsak könyvekben, de kiállításokban, gyűjtemények létrehozásában is tetten érhető munkát, amely a kicsi hegyháti település mindennapjainak részévé vált. Az itt élő emberek nemcsak nosztalgiával tekintenek múltjukra, de mindent megtesznek annak érdekében, hogy az itteni értékek minél tovább fennmaradjanak, minél többen megismerjék, miközben erősítik a szülőföldhöz való kötődést.

Talán nincs sokkal több érték itt sem, mint hazánk más, hasonló nagyságú településén, mégis köteteket tölt meg a településhez, annak tágabb környezetéhez kötődő értékek feldolgozásának sora. A könyvek megszületéséhez az önkormányzat elhatározásán, sikeres pályázati tevékenységén túl arra is szükség volt, hogy legyenek olyan elkötelezett emberek, akik szívügyüknek tekintik a helyi értékek összegyűjtését, továbbadását, s erre időt, energiát áldoznak. S legyünk elfogultak, a helyi születésű Balogh Béninek, a magyar rege- és mondavilág fáradhatatlan gyűjtőjének, írójának vannak követői, akik sok-sok szállal kötődnek a térséghez, Nekézsenyhez.

Az utóbbi néhány évben sokat olvashatunk a helyi értékek számbavételéről, értéktárak létrehozásáról, értéktár bizottságok munkájáról. Mikor én közelebről megismertem ezt a kis észak-magyarországi települést, az itt folyó értékmentő munkát, az jutott eszembe, hogy így is lehet értéktárat létrehozni. Könyvtárosként, értelmiségiként, települési vezetőként formába, önálló kötetekbe, állandó kiállításokba, gyűjteményekbe rendezni egy település múltját, értékeit, támaszkodva a helyiek emlékezetére, hagyatékára, örökségére, segítőkészségére.

A helyi kiadói tevékenységnek első eredménye 2015-ben látott napvilágot Bánfalvi László tollából *Évszázadok a Bükki Hegyháton – Fejezetek Nekézseny történetéből 1415-2015* címmel. A szerző nekézsenyi felmenőkkel rendelkezik, aki gyermekkorától érdeklődik a szülőföld története, fejlődése, az itt élt emberek élettörténete iránt. A fotóanyaggal gazdagon illusztrált, levéltári kutatásokon alapuló, igényes monográfia nem előzmények

nélkül látott napvilágot, hiszen a szerző több évtizede kutatja szülőföldje történetét, s írásai több esetben kaptak elismerést a megyei múzeum honismereti pályázatain.

A település által gondozott következő kiadvány 2016-ban, az egyházközség önállóvá válásának és az első lelkészlak felépítésének 230., valamint a templom alapkövetelésének 200. évfordulója emlékére született „*És emlékezzél meg az egész útról...*” *A Nekézsenyi Református Egyházközség és templom története az évfordulók tükrében* címmel. Az egyháztörténeti fejezeteket Bánfalvi László írta, a *Negyedszázad története a nekézsenyi református egyházban, a rendszerváltástól 1989-től 2015-ig* című fejezetet Varga Emese Katalin nyugalmazott lelképásztor jegyzi, a lelki életet és a hitoktatást taglaló írásokat Ottenberger Balázs jelenlegi lelképásztor, míg a Hosanna Zenekar történetét Tózsza-Bánfalvi Gábor segédlelkész írta meg. Ez a könyv kitűnő példája a helyi és helyi kötődésű lelkes honismereti, helyismereti kutatók és szakemberek összefogásának. A kiadványt záró irodalomjegyzék további kutatásra sarkallhatja a téma iránt érdeklődőt, a gazdag képanyag pedig segít nemcsak a történeti múlt felidezésében, de a közelmúlt történéseinek felidezésében is.

2017-ben további három kiadvánnyal gazdagodott a nekézsenyi értéktár. Az első kötet *Szülőföldem szép határa – Írások a Bükk-hegyhátról* címmel, amely újra Bánfalvi László munkája. A gazdagon illusztrált könyv elsősorban a Bükk-hegyhát épített örökségeit (kastélyok, kúriák, emlékművek, szobrok, szakrális emlékművek stb.) veszi számba, de olvashatunk a kötetben a Bükk-hegyhát és a Bán-völgye református templomainak harangjairól, a kistáj beszédes helyneveiről, az Upponyi-hegységben folyt vasművészegről, de a közelmúltban megszüntetett Eger-Putnok vasútvonal építéséről is. E két utóbbi kötet szerkesztője Bánfalvi Lászlóné, aki több évtizeden át volt az ózdi Városi Könyvtár munkatársa, igazgatója. Napjainkban nemcsak lelkes támogatója a településen folyó értékművelő munkának, de maga is alkotó módon hozzájárul új értékek születéséhez. A falu weboldalának szerkesztőjeként segít minden érdeklődőt abban, hogy még többet tudjon meg a kistelepülés történetéről, hétköznapijairól és ünnepeiről. Mindhárom kiadvány lektora Veres László egyetemi magántanár, nyugalmazott megyei múzeumigazgató (Herman Ottó Múzeum, Miskolc) volt.

2017-ben újabb évfordulóról emlékezett meg a település, hiszen 1922-ben, 95 évvel ezelőtt a településen született Balogh Béni író, pedagógus, könyvtáros, a magyar rege- és mondavilág fáradhatatlan gyűjtője, újraélesztője.

Balogh Béni, a Bükk, a Mátra, a magyar történelmi mondák és regék szerelmese, a múlt század egyik ismert ifjúsági írója 2017-ben lett volna 95 éves. Irodalmi munkásságáról, a magyar mondavilág feltárásában és közreadásában elvégzett, hihetetlen értékeket átörökítő tevékenységéről eddig még nem jelent meg átfogó munka. Jelen kötet szerzői megkísérlik ezt a hiányt pótolni, de ugyanakkor ennél sokkal többre is vállalkoznak. Hatalmas munkával sikerült szinte maradéktalanul összegyűjteni mindazt, ami az író, pedagógus, mondagyűjtő életművéhez hozzátartozik, szép példáját adva annak, mit tehet a szülőföld híres szülőtte emlékének ápolása érdekében.

A hiánypótló munka a szülőfalu, Nekézseny Község Önkormányzata, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával született meg. A rendkívül gazdagon illusztrált, különlegességekben is bővelkedő, Észak-Magyarország mellett több településen is helyismereti értékkel bíró kiadvány két elkötelezett ember munkája, s nem minden előzmény nélküli. Bánfalvi Lászlóné az Ózdi Városi Könyvtár munkatársaként, vezetőjeként rend-

kívül nagy hangsúlyt fektetett a szűkebb haza helytörténeti, helyismereti értékeinek összegyűjtésére, megőrzésére, a honismereti kutatás támogatására. Munkatársaival összeállították az ózdi kistérség könyvtárait és irodalmi emlékhelyeit bemutató kiadványt, majd irányításával született meg a Balogh Béni Irodalmi Emlékhely 2007-ben Nekézsenyben. Több helytörténeti gyűjtőmunkában, kiadvány megszületésében vett részt, több éves kutatómunkájának eredményeként született meg az ózdi könyvtárkultúra történetét bemutató munkájának első kötete. Az utóbbi években helytörténettel foglalkozó férjével együtt elkötelezetten kutatják Nekézseny értékeit, melyek ma már könyvekben, a település honlapján, a helytörténeti kiállítóhely gazdag gyűjteményeiben ismerhetők meg.

A különösen informatív, gazdag és rendhagyó módon összeállított bibliográfiai rész Hideg Ágnes munkája, aki közel négy évtizede a miskolci Herman Ottó Múzeum szakkönyvtárának munkatársaként nemcsak a kutatók mindennapi munkáját segíti, de maga is kiváló kutatói, helyismereti segédletek összeállításával írta be nevét a helyismereti irodalomba. Az általa és közreműködésével készült, a múzeumi kutatómunkát reprezentáló bibliográfiák, repertóriumok mellett nagy hangsúlyt fektetett a városhoz, illetve a megyéhez kötődő, de talán a széles nagyközönség számára kevésbé ismert alkotók munkásságának bemutatására. Bibliográfusi tevékenységét szervesen egészítik ki ezek az értékmentő munkák csakúgy, mint történeti kutatásainak eredményei.

A könyv összeállítói körültekintő gyűjtőmunkát végeztek, és sajátos módon mutatják be Nekézseny neves szülöttének, Balogh Béninek életútját, munkásságát. Míután az alkotók nem irodalomtörténészek, egyértelmű, hogy nem hagyományos irodalomtörténeti munkát tartunk a kezünkben. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a XX. század második felének ismert ifjúsági íróját bemutató kötet eredeti dokumentumokra, az író életrajzi műveire, írásaira, illetve a közvetlen családtagok, barátok visszaemlékezéseire épül. A szerzők szándéka, Balogh Béni irodalmi munkásságának sajátossága okán ez a mű helytörténeti kiadvány is egyben, amelynek mind szerkezetét, mind a megvalósítás módját áthatja a szerzők könyvtáros múltja.

Az író életútját, munkásságát bemutató fejezeteket nem a megszokott, leíró mód jellemzi, sokkal inkább átszövi a kötet lapjait Balogh Béni személyes jelenléte a sok-sok idézetnek, a gazdag fotóanyagnak és az íróról, a családról szóló visszaemlékezéseknek köszönhetően. A műben megelevenednek a hajdani Nekézseny mindennapjai, összetalálkozhatunk az itt élt családokkal, de időutazásunk során ott lehetünk a hajdani könyvtárak író-olvasó találkozóin, olvasótáborában is. A kimagaslóan gazdag fotóanyag végigkíséri az író életét születésétől haláláig, bepillantást engedve a hajdan élt nekézsenyi emberek hétköznapijaiba, s az író olvasásnépszerűsítő, pedagógusi munkásságába is.

Balogh Béni Balogh Bálint gazdálkodó és Brassó Ilona legkisebb gyermekeként látott napvilágot a Bükki Hegyhát kis falujában. Szülei jómódú gazdálkodók voltak, akik nem górdítottak akadályt a jó képességű gyermek továbbtanulása elé. Diákéveit Sajószentpéteren, majd Sárospatakon töltötte, ahol életre szóló hatások érik. A sárospataki diákként tanítói oklevelet szerzett Balogh Béni nagyon korán elköteleződött az írás mellett. Már 1941-től publikált, írásai elsősorban napilapok gyermekrovat mellékleteiben jelentek meg. Első novellája 1941 februárjában a *Mi Utunk* című református diáklapban látott napvilágot.

A tanulás iránti vágy tovább sarkallja az író, aki 1943-ban beiratkozott a szegedi Polgári Iskolai Tanárképzőbe. Alig kezdte meg tanulmányait, behívták katonának. Hadifogsága után, 1946-ban érkezett vissza szülőfalujába. Felépülése után az 1947–48-as tanévet a Miskolci Gazdaképző Iskolában kezdte, s ezzel párhuzamosan újra publikálni kezdett. Újságíróként a Miskolci Hírlapban jelentek meg riportjai, majd 1948-ban Budapesten a Pedagógiai Főiskolán kezdi újra tanulmányait. Az ötvenes évek visszásságai az ő pályáját is alaposan megtörték, 1952-ben Délegyházára kerül tanyasi tanítónak. Az ötvenes évek második felétől már Pest megyében tanít. 1961-ben rehabilitálták, s letehetette az államvizsgát Szegeden. „1962 óta a fővárosban vagyok...” írja egyik önéletrajzában. Budapesten, illetve Pest megyében magyar-történelem szakos tanárként több iskolában is tanított, majd 1973-tól mint könyvtáros is dolgozott. 35 év aktív pedagógusi munka után 1983-ban vonult nyugdíjba.

A gyermekek iránti elköteleződése a kezdetektől megnyilvánult, pedagógusként külső munkatársa volt a *Kisdobos* című lapnak, de publikált a *Pajtás* és a *Dörmögő Dömötör* című gyermeklapokban is.

Az író rengeteg időt töltött az észak-magyarországi települések és földrajzi tájegységek történeteinek összegyűjtésével és publikálásával. Fáradhatatlanul járta a vidéket, gyűjtötte a történeteket, amelyeket nemcsak írásaiiban osztott meg az érdeklődőkkel, de igazi ismeretterjesztőként, népművelőként gyakorta találkozott a történelem, a magyar mondavilág iránt érdeklődő közönséggel is. Gazdag pályafutása alatt több száz író-olvasó találkozón osztotta meg a szülőföld értékeit gyerekekkel, felnőttekkel egyaránt. A hetvenes évek olvasótábori mozgalma sem kerülte el, nyaranta kézről-kézre adták a táborszervezők. Soha nem fáradt el találkozni az olvasókkal. Nyugdíjba vonulása után is aktívan dolgozott, gyakran jelentek meg könyvei, s mondáit is több antológiába beválogatták.

A könyv második nagyobb fejezete írói munkásságának összegzése. Balogh Béni változatos műfajokban alkotott. Újságíróként nemcsak riportokat írt, de tárcái is elismert darabjai a helyismereti irodalomnak. Pedagógiai, szociológiai témájú írásai látletelek a koról. Igazi ismertségre azonban első regényével, az 1958-ban megjelent *Gyöngyhúrú citera* című meseregényével tett szert, amely a számára oly kedves Bükk-hegységben játszódik, beleszöve sok-sok mesés és történelmi elemet. A kötet az Ünnepi Könyvhéten a Móra Kiadó gondozásában jelent meg. A meseregényről a *Köznevelés* című lapban Lengyel Dénes írt elismerő szavakat. Balogh Béni így nyilatkozik a meseregényről: „...Ezt a műfajt én teremtettem meg Magyarországon.” A szűkebb és tágabb szülőföld, annak történelmi emlékei, mondavilága mindvégig állandó szereplői voltak az elsősorban gyermekeknek író Balogh Béni műveinek. Az *Éleskővár kincse* című munkája, melyben bükki mondákat dolgoz fel, majd egy évtized múlva lát napvilágot. Kedvező a kötet fogadtatása, de újabb könyve, életrajzi regénye csak 1979-ben jelenik meg *Vidróczki a nevem* címmel. 1981-ben újabb mondagyűjteménnyel jelentkezik *Szépén szálló sóhymmadár* címmel, majd 1984-ben kerül kiadásra önéletrajzi regénye, a *Vadócok a Bükkben*. 1986-ban újabb mondanótete, *A rablólovag aranyai* lát napvilágot. A rendszerváltozás után már nem csak a Móra Kiadó látta érdemesnek megjelentetni mondáit, meséit, így a Téka Kiadó mellett a Libra Kiadó és a Novitas Kiadó, valamint a Sygnatúra Kiadó is gondozta művei kiadását. Élete utolsó éveiben újra felfedezték a kiadók. A Cicero Kiadó gondozta válogatott műveinek kiadását *Magyar királymondák* (1996), valamint *Magyar regék és mondák* (1999) címmel. Utolsó önálló

kötete, amely a tizenötödik is egyben, a Holnap Kiadó gondozásában jelent meg 1999-ben *A hóföregtet lovasa* címmel.

Bár elsősorban Észak-Magyarországon gyűjtötte a mesés történeteket, nem került el a figyelmét az ország egyéb vidéke sem. Írásai által az irodalmi földrajz részévé vált nemcsak a Bükk, a Mátra, Sajószentpéter, Nekézseny, de Bélkő, a Strázsa-hegy, Szádvar, Veresmart, és még sorolhatnánk hazánk korábban alig ismert kistájakait, településeit, hegyeit, völgyeit és várait. Írásai tették izgalmassá egy-egy település történelmi emlékeit, amelyekre ma már örömmel és olykor hagyományt teremtve emlékeznek az ott élők, az onnan elszármazottak.

A könyv külön fejezete tárgyalja az író, a könyvtárak és az olvasás kapcsolatát, mely méltó emléket állít az olvasóvá nevelés elkötelezett munkásának, de egyúttal betekintést enged a 70-es, 80-as évek olvasómozgalmaiba is.

Nem megszokott módon, kiadatlan írásaiból is gazdagon válogat az író munkásságát rendkívül alaposan és sok-sok idézettel gazdagon illusztráló Bánfalvi Lászlóné. A sajnálatos módon torzóban maradt regénye mellett (*Kavarog a Bodrog vize*, amely tulajdonképpen egy regényvázlat) olvashatunk mondákat, de megismerhetjük a versíró Balogh Bénit is.

Igazi kincsestár a könyvben található bibliográfia. Azon túl, hogy felsorolja az önálló és gyűjteményes kötetekben megjelent műveket, a bibliográfia összeállítója rendkívül körültekintő és alapos munkával feltárta az író különböző lapokban megjelent írásait, helyismereti, pedagógiai témájú publicisztikáit is. A hangjátékok, mesejátékok, az örökösök birtokában lévő, kiadatlan kéziratok is feltárássra kerültek. A szerzőről, műveiről megjelent gazdag irodalom feltárással mellett rendhagyó módon sor került az író önálló köteteit illusztráló művészek bemutatására is, emelve a bibliográfiai rész információs értékét.

A Balogh Béni-kiadvány bemutatójához kapcsolódva, amely 2017. október 13-án volt Nekézsenyben, megnyitásra került egy informatív, fotóanyagát tekintve kiemelkedően gazdag kiállítás, mely Balogh Béni életét, munkásságát mutatja be a róla elnevezett közösségi házban. Ekkor került átadásra a Posztumusz Nekézsenyért-díj kitüntetettő cím, amellyel a település Önkormányzata a kiváló alkotó történelmi múltunk és hagyományaink irodalmi megörökítése terén végzett munkáját ismerte el. A díjat az író lánya vette át. Ezzel tovább gyarapodott a helyi értékek sora, amelyet az év végén megjelent újabb könyv tesz még teljesebbé. Bánfalvi Lászlóné szerkesztésében látott napvilágot *Üdvözlét Nekézsenyből: Hegyek, völgyek között a Bükk-hegybáton* címmel az a képes album, amely a faluban élők, fiatalok és idősebbek fotóiból nyújt válogatást. Nem titkolt célja az Önkormányzatnak a kötet kiadásával az, hogy egyrészt bemutassa a faluban erőteljesen élő hagyományőrző hangulatot, ugyanakkor kedvet ébresszen arra, hogy minél többen felkeressék a Bükk-hegybát egyik legszebb fekvésű települését.

Sok, fáradságos kutatással teli időszak szükséges ahhoz, hogy ilyen különleges, hiánypótló munkák, helyismereti különlegességek, komplex értékek megszülethessenek. Köszönet illeti az alkotókat, a kutatómunkát elkötelezetten támogató családokat, a sok-sok adatközlőt és visszaemlékezőt Nekézsenyben és azon túl is. És köszönet illeti Nekézseny Község Önkormányzatát, aki rendkívül elkötelezett a helyi értékek összegyűjtése, közreadása iránt, remélve, hogy példájukat sok-sok település követi majd.

Venyigéné Makrányi Margit

Jegyzet

1. Nekézseny temetőjében, szerettei körében nyugszik Szeleczky Zita színművész. Az 1956-ban elhangzott, a világ asszonyaihoz intézett beszédéből való idézetet választotta jelmondatul a település.

Bánfalvi Lászlóné – Hideg Ágnes

BALOGH BÉNI (1922–2000)

Nekézseny szülötte,
a magyar rege- és mondavilág írója

